

Buza János

EGY NAGYKŐRÖSI NEMES GYŐRI KAPCSOLATAI A 17. SZÁZAD KÖZEPÉN

Az erődváros¹ – Győr – mészárosból lett nemes és tekintetes kereskedő polgára, Czentner Farkas – született Wolf Czentner² – 1642 tavaszán³ mondta tollba testamentumát. Adósainak teljes köre és a kintlévőség összege nem állapítható meg pontosan, mert a feljegyzéseit tartalmazó „Laistromokat” nem csatolták⁴ a végrendelethez. Mivel az egyébként is nehezen elérhető teljesség csekély reménye sem áll fenn, eléggé el nem marasztalható szerzői önkénnyel csupán azoknak az adósoknak a neve álljon itt, akiknek a testamentum szerinti tartozása elérte, illetve meghaladta a 100 tallért. A 100 talléros alsó határ szerint nevesített adósok a Kecskeméttől Nagymartonig terjedő, délkelet-északnyugati irányú – változó mélységű – sávban laktak.

Kecskemétről Cseh [’Cheh’] Mihály 200, Szabó Benedek 909, Szilágyi Mihály 300 és Szűcs [’Szwch’] Márton 200 tallérral⁵ tartozott, Kőrös [= Nagykovács] lakói közül Szarka János 600 + 5 tallért vett át Czentner Farkastól 1642. február 11-én; Balaton[fő]kajárról Tott István 198 tallérral és 1 forinttal, Vaszarról Meszey Mihály 100 tallérral maradt a győri kereskedő adósa. Czentner urunk nyugat-dunántúli mészárosoknak is hitelezett: Sopronból Magos István adóslevéllel 350, Ruszt két lakosa – Mészáros Lénárt és Mészáros György együttesen – 250, Nagymartonból pedig Mészáros Mihály 229 $\frac{1}{4}$ tallérral tartozott neki. A szentmiklósi [?] Vincze Gergely és Gál András közös tartozása 150 tallérra rúgott. A lakóhelyük említése nélküli – talán győri – adósok a következők:

¹ *Gecsényi Lajos*: Győr erődváros kiépítése a 16. század második felében. In: *Gecsényi Lajos*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Szerk. Katona Csaba. Győr 2008. 445–452. E kötet tartalmazza Gecsényi Lajos tanulmányai közlésének eredeti helyét és idejét, 493–495. Az alábbiakban e 2008-ban megjelent tanulmánykötet oldalszámaira hivatkozom. *Gecsényi Lajos*: A 16–17. századi magyarországi városfejlődés kérdéséhez (Az erődváros megjelenése). In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. i. m. 213–227.

² *Gecsényi Lajos*: Die Rolle der Stadt Győr (Raab) im Ost-West-Rinderhandel im 16./17. Jahrhundert. In: *Burgenland in seiner pannonischen Umwelt. Festgabe für August Ernst*. Eisenstadt 1984. (Burgenländische Forschungen, Sonderband VII.) 92.

³ Czentner Farkas végrendelete. Győr, 1642. március 26. In: *Horváth József*: Győri végrendeletek a 17. századból. II. 1631–1654. Győr 1996. 85–86.

⁴ „Az teob Adosságok az kik unnak, ky teczenek az Laistromokbol.” Czentner Farkas végrendelete. *Horváth J.*: Győri végrendeletek i. m. II. 86.

⁵ Győr kereskedelem-történetében – Szűcs Márton kivételével – már említést nyert három kecskeméti lakos, vö.: *Gecsényi L.*: Győr kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVII. században. In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. i. m. 260.

Balthauser Jakab 100, Braikouich Horváth Ferenc együtt⁶ Kovacsics [’Kouachich’] Györggyel 300, Miskey Pál pedig 200 tallérral tartozott.

Czentner Farkas érdekelt volt még két győri⁷ kereskedő-társaságban, ingatlana mellett boltbeli vas szerszámokkal ugyancsak rendelkezett, s a dolgok korabeli állapota szerint voltak adósságai is – a helységnevek ábécé sorrendjének megfelelően – Bécsben, Németújhelyen és Sércen. Adósságainak mértéke ismeretlen, az azonban nem meglepő, hogy Győrtől keletre hitelezőnek bizonyult – egy későbbi, 1647-ben kelt forrás⁸ nyomán – azok közé a győri „kereskedő emberek” közé tartozott, „... akik pénzeket szerencsére az alföldre aláadják, hogy mind ő Fölségének, s mind magoknak pénzek után hasznot ...” szerezhesenek. Számos tényező mellett a győri nagykereskedők hitelnyújtó képességének – tőkekínálatának – jelentős szerepe volt abban, hogy Pozsony és Nagyszombat előljárói is „... az gyűri sokadalom ...” nyomán tudakolták a marháarak⁹ alakulását.

A fenti – 100 talléros alsó határral meghúzott – tartozások összege 4091 $\frac{1}{4}$ tallér és 1 forint, kerekítve 4092 tallér volt. Ezen összeg jó két ötödét – 1669 tallért – a négy kecskeméti lakos vette fel, de a végrendeletnek csupán az első tétel¹⁰ tartalmazza a pénz rendeltetését: „1640 die 17 Martii, attam Kechkemeten lakozo Cheh Mihálynak baromra 200 tallért.”

Az egyes adósok tartozásának mértékét tekintve a kecskeméti Szabó Benedek¹¹ mögött a nagykőrösi Szarka János állt a második helyen; az adóslevél nélkül átvett 605 tallér vásárlóértékére nézve álljon itt csupán annyi, hogy 1642-ben ezért a pénzért Nagykőrösön 87 borjas tehenet¹² lehetett venni, illet-

⁶ Az ügyvédet valló szabó céh tagjai között „Szabo avagy Kovaczicz György” neve is olvasható 1635-ben. *Dominkovits Péter*: Győr város tanácsülési és bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. VII. 1631–1636. Győr 2011. (Győr Városi Levéltári Füzetek, 12.) 445/135.

⁷ Az egyik „kereskedésben” Torkos Péter is társa volt. Czentner Farkas végrendelete. *Horváth J.*: Győri végrendeletek i. m. II. 86. Nem kizárt, hogy az említett kereskedőtárs azonos azzal a Torkos Péterrel, aki 1621/1622-ben már negyedízben volt Győr bírása. A Torkos família több tagja – János, Péter, István, majd ifjabb István – viselte a bírói tisztelet 1588 és 1662 között. *Gecsényi L.*: Városi önkormányzat a XVII. században Győrött. In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás. i. m. 162–163. Említést érdemel továbbá, hogy Torkos Péter városi esküdtet és nagykereskedőt 1635-től többnyire „nobilis” jelzővel illették. *Dominkovits P.*: Győr város i. m. 377/113. et passim.

⁸ Győr város egyezsége a kamarával az alföldi marhakereskedők felől. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* (1898) 256. [Ráth Károly másolata utáni közlés.].

⁹ „... az ökröknek az ára ekkoráigh le nem szállot, tettünk azért intimatiot az mi embereinknek, az kik az gyűri sokadalomra mentenek, hogy bizonyosan végére menjenek, mint járjon ordinarie az ökröknek bokra.” Szelezcky Jakab levele Georgius Schleger nagyszombati főbíróhoz. Pozsony, 1638. május 30. Nagyszombat város levéltára Státny okresný archív v Trnave], Missiles. [Korábbi idézetére l.: *Buza János*: Török kori állattartásunk a „vadszám” és az adózás tükrében. Századok 118. (1984) 25.

¹⁰ Czentner Farkas végrendelete. *Horváth J.*: Győri végrendeletek i. m. II. 85.

¹¹ A kecskeméti Szabó Benedek tartozása Gecsényi Lajos tanulmányában 909 tallér, Horváth József többször említett forráskiadványában 101 tallér volt. Kérésemre Horváth kolléga ismételtlen megnézte a kéziratot. A kérdéses számot az eredetiben javították, több szám összehasonlítása után a „9” tűnt valószínűbbnek, ezért 909 tallérral számoltam. E ponton is köszönetet mondok Horváth József önzetlen segítségéért.

¹² A tallér árfolyamának változását figyelembe véve kerekített átlagárral számoltam: egy borjas tehen átlagára 6,96 tallér (= 10,437 kamarai – azaz számítási – forint volt. Az 1626–1682 közötti adatokra l.: *Buza J.*: Török kori állattartásunk i. m. 25.

ve a század folyamán a feléért, kétharmadáért a tehetős civis gazdák kikerülhettek a jobbgátsorból.¹³ Nagykőrösön az armálishoz vezető út első állomása 1666-ban 400 tallérral egyenértékű „kétszáz jó mértékű” arany mellett még hat csikóba¹⁴ került, egy évtizeddel később a kecskeméti Kalocsa János gyermekeivel együtt „harmad fél száz aranyak” – legkevesebb 500 tallér¹⁵ – fejében szabadult.

A nagykőrösi Szarka Jánosnak távolról sem az armális megszerzéséért volt szüksége a Győrött felvett 605 tallérra, ő ugyanis a civis-város nemesi származású lakosainak egyike volt, 1639-ben tanúvallatással sikerült igazoltatnia nobilis eredetét, Pest vármegye még abban az évben kiadta¹⁶ a nevére szóló nemesi bizonyítványt.

Az 1639. évi tanúvallatás szerint Szarka János nagyapja – Szarka Balázs és családja – a Pest megyei Bugyi faluban lakott, de a 17. század elején, a tizenöt éves háború alatt – a visszaemlékező szavait idézve¹⁷ – „... az háborúság reánk jövéen Kőrössé befutottak.”

Az évtizedekkel korábbi török adatfelvételek nem alkalmasak a nemesi származás igazolására, azt azonban kétségtelenül tanúsítják, hogy 1559-ben, Bugyi községben két család viselte a Szarka¹⁸ nevet; az egyik késői leszármazottja volt az a Szarka János, aki Győrött 605 tallért vett fel Czentner Farkastól. Az üzleti számadások hiánya ellenére bizvást feltételezhető, hogy Szarka János nem először találkozott az erődváros nagykereskedőjével, sőt megbízható kereskedőtársnak kellett lennie, mert különben egyedüli kőrösiként – adóslevél¹⁹ nélkül – nehezen juthatott volna a tisztos összeghez.

A 605 talléros hitel egyetlen győri adatával szemben Nagykőrös forrásai értelemszerűen több támpontot nyújtanak nemzeti Szarka János múltjáról. Neve csaknem folyamatosan követhető a civis-város szép számmal fennmaradt – egyes esztendőikben azonban olvashatatlan, hiányos, részben szakadozott, illetve nedvfoltos – adó- és számadáskönyveiben.

¹³ Nagykőrös nemességének gazdag irodalmára l.: *Szilády Áron–Szilágyi Sándor*: Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. I–II. Pest 1863.; *Benkő Imre*: Nemes családok Nagykőrösön 1848 előtt. Nagykőrös 1908. passim; *Majlát Jolán*: Egy alföldi civis-város kialakulása. Nagykőrös gazdaság- és társadalomtörténete a megtelepedéstől a XVIII. század elejéig. Bp. 1943. (Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez.) 211–218.; *Varga János*: Jobbgátszere a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556–1767. Bp. 1969. 237–246.; *Rácz István*: Városlakó nemesek az Alföldön 1541–1848 között. Bp. 1988. 45–48., illetve korábban szintén utaltam rá: *Buza J.*: Török kori állattartásunk i. m. 22., 60.

¹⁴ Hanvay Ferenc Fülel várában, 1666. december 28-án bocsátotta el „*Szivós János deák nevű örökös*” jobbgát, Lipót császár pedig 1667. jan. 8-ai keltezéssel adta ki az armalist. A sokszor és sok szempontból említett eset nyomtatásban megjelent „ősforrása”: *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. II. 236–237.

¹⁵ Wesselényi Pál által kiadott manumittáló levél, 1676. febr. 11. *Rácz I.*: Városlakó nemesek i. m. Függelék I/3. 221. A monográfia főszövegébe – sajtóhiba folytán – 250 helyett tévesen 350 arany került. Uo. 47.

¹⁶ *Benkő I.*: Nemes családok i. m. 312–313.

¹⁷ Uo. 312.

¹⁸ „*Szarka Imre nős, testvére Petre nőtlen*”, illetve „*Szarka Kelemen nős, testvére Gergely nőtlen*”. *Káldy-Nagy Gyula*: A budai szandzsák 1559. évi összeírása. Bp. 1977. 170.

¹⁹ Az adóslevelekre újabban *Gecsényi L.*: Városi és mezővárosi polgárok adóslevelei a 16–17. századból. *Lybus. Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Bp. 2010. 31–42.

1. Szarka János adózása 1630–1656 között

Év	Bevallott marhaszáma	Adójának részletei (ft-dénár)			Adója összesen (ft-dénár)	Megjegyzés
		Marhaszám	Fejadó	'császár adaja'		
1630	18,5	1 29,5	1 50	: :	??	
1631	23	1 63	0 25	2 00	3 88	
1632	32 + 5*	2 59	1 50	2 00	6 09	*'göboly'
1634	50,5	3 53,5	2 00	3 00	8 53,5	
1635	80	6 40	3 00	3 00	12 40	
1636	101	8 08	4 00	3 25	15 33	
1638	84 + 25*	6 72	4 50	3 00	14 22	*'göboly'
1639	75	6 00	4 50	3 00	13 50	
1640	83	8 30	4 50	4 00	16 80	
1641	117	14 04	5 00	4 00	23 04	
1642	118	17 40	5 00	5 00	27 40	
1643	122	18 30	5 00	4 00	27 30	
1644	122	19 52	6 00	4 00	29 52	
1645	123	14 76	6 00	4 00	24 76	
1646	.*	: :	: :	: :	: :	*Másodbíró
1647	162	16 20	6 00	4 00	26 20	
1648	172	17 20	6 00	4 00	27 20	
1649	172	18 92	6 00	5 00	29 92	
1650	156	17 16	6 00	5 00	28 16	
1651	138	15 18	6 00	5 00	26 18	
1652	.*	: :	: :	: :	: :	*Olvashatatlan
1653	148	16 28	6 00	6 00	28 28	
1654	162	17 82	8 00	8 00	33 82	
1655	162*	17 82*	8 00*	8 00	33 82*	* Becsült adatok
1656	155	18 60	10 00	10 00	38 60	
1657	.*	: :	: :	: :	: :	*Olvashatatlan
1658	122	14 64	12 00	12 00	38 64	<i>Szarka Jánosné</i>

A három fő adónemen kívül kisebb kötelezettségei is voltak: úgy tűnik, hogy a fahordást és a gyermekek után kivetett 'agypénzt' készpénzzel fizette, a vaját azonban nem váltotta meg, hanem természetben adta be; e három kisebb tételt mellőztem. Szarka János adójának legjelentősebb hányada a 'marhaszám' után fizetendő összeg volt. A szomszédos Kecskeméten 'vadszám' szerint fizettek a gazdák. E ponton nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy sem a kecskeméti vadszámok, sem a nagykőrösi marhaszámok nem azonosíthatók a gazdák szarvasmarháinak számával, mert esetenként 'juh-marhaszám' és 'ménés-marhaszám' is felbukkan az adókönyvekben, csupán a rendszertele-

nül feljegyzett 'göbölyszámok' azok, amelyek kétségtelenül a szarvasmarhák utáni adózás bizonyítékai. A fél – törtszámmal $\frac{1}{2}$ – marhaszám részben a növendéjkjószág, részben a juhállomány marhaszámba történt bevonása²⁰ révén alakult ki.

Az adókönyvi bejegyzések szerint Szarka János csupán két esztendőben, 1632-ben és 1638-ban volt „göbölös” gazda, az előbbiben 5, az utóbbiban már 25 göböllyel gyarapodott marhaszáma, mely összevontan 109-re (84+25) emelkedett.

Az 1641–1645 közötti 5 esztendő átlagában 120 marhaszám után adózott, göbölyszámot azonban egyetlen esztendőben sem írtak a marhaszáma mellé, holott 1642-ben – éppen a győri előleg felvételének évében²¹ – két ízben is megbírságotlák tilalmasba tévedt göbölyei miatt, amelyek a *Ludas* nevű határrészben, illetve a *Nyárkút* rétjein²² okoztak kárt.

Szarka János nyilván nem maga legeltetett, az ún. „rideg legények” adójegyzéke szerint ebben az esztendőben hárman²³ laktak nála, akik pásztorai, majd hajtói is lehettek; éves szolgálival ellentétben²⁴ napszamosairól semmi fögödzóval sem rendelkezünk.

Már a korábbiakban is előfordult, hogy Szarka János egyéni adója befizetésekor tallért és aranyforintot²⁵ kölcsönzött a „jó pénzre” szoruló mezővárosnak; 1642-ben ugyancsak ez történt, Budán 30 tallér készpénzzel segítette ki a töröknek fizető²⁶ előljáróságot. Az összeg nagyobbik hányada végül adóelőleggé vált, mert éves köztartozását a kölcsönzött²⁷ összegből írták le.

²⁰ A részletezést kerülendő említtem meg, hogy a mezővárosi adózás és a „marhaszám” kérdésével bővebben foglalkoztam „Török kori állattartásunk ...” c., fentebb hivatkozott tanulmányomban, illetve „Adózás és adócsalás a Hódoltságban” c. írásomban. In: Auxilium historiae. Tanulmányok a hetvenesztendős Bertényi Iván tiszteletére. Szerk. Körmeny Tamás és Thoroczkay Gábor. Bp. 2009. 89–96. A török kori adózás tárgykörében igen értékes forrás Nógrád vármegye 1672. évi határozata, közli: *Botka János*: Latin és magyar nyelvű források a Jászság XVI–XVII. századi történetéhez. Szolnok 1988. (Szolnok megyei levéltári füzetek 11.) 308–312. (E kiadvány első része ugyancsak rendkívül hasznos forrásokat tartalmaz: *Hegyi Klára*: Jászberény török levelei.) A vadszámokra legújabban l.: *Iványosi-Szabó Tibor*: Nagyállattartásunk a Homokhátságban a 17. században. Agrártörténeti Szemle 51. (2010) 63–82.

²¹ A Győrön át felhajtott marhák számát tekintve az 1642. esztendei mennyiség az átlagosnál gyengébbnek tűnik, 1636–1643 között, hat év átlagában 27 605 marhát tereltek nyugatra, 1642-ben viszont 24 075-öt. Vö.: *Gecsényi L.*: Die Rolle der Stadt Győr i. m. 89.

²² „Az *Ludas*on az göböllyel való kártételért 1 tallér.” – illetve „Az *Niarkút* rétjein is a' göböllytül 1 tallér.” Számadaskönyv (Szk.) 1642. 252.

²³ „Szarkánál lakó Kuhik [?] Tamás, Petőr és Mihály adósak 3 tallér[ral].” – közülük „Petőr adott egy tallért.” Szk. 1642. 177.

²⁴ A nőtlen legények közül 'Gergely' és 'Nagy Jancsi' – mindkettő 'Szarkánál' – adózott 1647-ben (Szk. 171.); 'Gergely' adóját 'Szarka uram' vállalta 1648-ban (Szk. 219.). Szolgái közül 'Három György' 1 tallérral, 'Szilassy Sebestyén' pedig 80 dénárral adózott 1652-ben (Szk. 74., 123.); 'Három György' 1653-ban is 1 tallért fizetett (Szk. 252.). Özvegy Szarka Jánosnét pedig szolgáló segítette munkájában: „Szarkánénál levő sánta leanyzotul gyertyát wöttem d. 33.” Szk. 1658. 158.

²⁵ „Summára” adott 34 tallért és 3 magyar aranyat 1640-ben. Szk. 111., 294., illetve 1641-ben „summáláskor” adott 40 „császár tallért.” Szk. 271.

²⁶ Az Oszmán Birodalom adóztatására, tételesen Nagykörsre l.: *Hegyi Klára*: Török berendezkedés Magyarországon. Bp. 1995. 53–68., 70–71.

²⁷ „Az köczön adott pénzéből hajlott nálunk minden adaja f. 29. Omnia solvit.” Továbbá: „Szarka János adott Budán 30 tallért. ... Adajára hajol f. 29.” Szk. 1642. 119., 252.

Az 1642. esztendőből ránk maradt adó- és számadáskönyvi bejegyzések nem hagynak kétséget afelől, hogy Szarka János nem küzdött likviditási zavarokkal; nem kizárt, hogy a győri pénzforrás nélkül sem lettek volna fizetési nehézségei, az azonban nyilvánvaló, hogy Czentner Farkas 605 talléros hitele megkönnyítette ismeretlen számú göboly felvásárlását és Nagykőrös tágabb értelemben vett határában történő tartását, legeltetését.

A kereskedelmi és a hitelkapcsolatok személyre szabott győri mutatóinak hiánya ellenére valószínűsíthető, hogy Czentner Farkas halála nem vetette vissza Szarka János tőzsérkedését. A marhaszámok emelkedő volta megerősíti e vélekedést; néhány évvel 1642 után jutott a csúcsra, 1648-ban és 1649-ben egyaránt 172 marhaszám után vetették ki adóját. Kereskedelmi ténykedésének nyomon követhető bő negyed százada alatt Szarka János nemcsak adós, hanem áruhitelt nyújtó – göbolyeit utólagos fizetésre átadó – tőzsér is lehetett, erről azonban nem nyújtanak támpontot a mezővárosi számadások, bizonyítékul szolgáló adóslevél²⁸ pedig még nem került elő.

Minden jel szerint Szarka János nemcsak a Győr irányába mutató, hanem a Győrt érintő, illetve Győrből eredeztethető áruforgalom bonyolításában is erősen érdekelt volt. Bő két évtized áruforgalmi adatai tanúsítják, hogy Szarka János nemcsak készpénzzel, hanem fémárukkal – főként késekkel – továbbá fűszerekkel, textíliákkal és egyéb termékekkel megrakodva tért vissza gyakori győri, illetve Budát és Pestet érintő útjairól.

2. Szarka János, mint a mezővárosi kész-állítóinak egyike (1634–1656)

Év	A kések					Megjegyzés
	vétel- nek he- lye	neve	száma	darab- egységára (ft-dénár)	árösszege (ft-dénár)	
1634	?	?	?	: :	3 60	vétel (= v.)
1637	?	'ajándékba való'	?	: :	8 00	hozatott (= h.)
	?*	'ajándékba való'		: :	6 40	'onnan felül' (h.)
1639	?	'ajándékba való'	?	: :	9 60	v.
	?	'aranyos' és 'köz'	?	: :	6 00	v.
1640	Győr	'tehely'	1	1 30	1 30	h.
	Győr	'ajándékba való'	?	: :	12 80	h.

²⁸ Az adóslevél ellenében nyújtott áruhitel nem volt példátlan jelenség, vö.: a nagyszombati polgárok által debreceni tőzséreknél kiállított pecsétes, fizetési határidőt tartalmazó adóslevélről szóló, 1624/1625. évi híradással *Buza János*: Bethlen Gábor, a debreceni tőzsérek pártfogója. Századok 131. (1997) 958., illetve egy viszonteladó adóslevéléről szóló példa 1646-ból: *Buza János–Alžbeta Hološova*: Egy kecskeméti civis nagyszombati évei (1639–1660). Századok 124. (1990) 124. Hamisított – kortársi szóhasználat szerinti – „*áll adós levelet*” pedig Szarka János volt szolgája (Hugyecz István) állított ki, vö.: Iványi Fekete László levele Koháry István – Hont vármegye főispánjához – Fülek, 1661. máj. 18. Pest megyei Levéltár IV. 1-c/2. Intimata inutilia ... 1661. (Anyaggyűjtésem idején paginálatlan forrás volt.)

Év	A kések					Megjegyzés
	vétel- nek he- lye	neve	száma	darab- egységára (ft-dénár)	árösszege (ft-dénár)	
1641	Bécs	'aranyos'	16	0 50	8 00	h.
	Bécs	'tehely, vörös nyelű'	3	1 10	3 30	h. + bors
	?	3'tehely' + 2'aranyos'	5	: :	8 00 [?]	(v.)+fűszerek
	?	?	?	: :	9 75 [?]	(v.)+fűszerek
	?	?	?	: :	6 50	v.
1643	?	'aranyos'	?	: :	2 12	v.
1647	?	?	?	: :	? ?	(h.)+textiliák
	Győr	'ajándékba való'	?	: :	26 75	h.
	Győr	?	?	: :	11 00	h.
	Győr	'ajándékba való'	?	: :	30 00	h.
1648	Győr	különböző ²⁹	?	: :	57 10	v.
1649	?	'gyöngyházás'	24	0 70	14 40	v.
	?	'gyöngyházás'	12	0 40	4 80	v.
	?	'gyöngyházás'	20	0 70	14 00	v.
	?	'teheli közkés'	3	1 20	3 60	v.
	?	?	28	0 70	19 60	v.
	?	?	12	0 70	8 40	v.
1650	?	?	?	: :	3 20	v.
	?	'gyöngyházás'	24	0 67,5	16 20	v.
	?	'gombos'	18	: :	: :	v.
	?	?	5	0 50	2 50	v.
1653	?	'gyöngyházás'	54	0 60	32 40	[előleggel] h.
1654	Győr	'közkés' + 'aranyos'	?	: :	: :	h.
1656	?	?	12	0 60	7 20	v.
1657	?	?	?	: :	40 00	<i>Szarka Jánosné!</i>

Nagykőrös eljáróságának háztartása nem indokolta volna azt a tekintélyes mennyiségű³⁰ késvásárlást, amely az 1863-ban közzétett forrásanyag³¹ óta ismert és a későbbi szakirodalomban³² is helyet kapott. A kések neveit tekintve az „ajándékba való” kés 1632-től, az „egy tehely kés” és az „ajándékba való aranyas” kés³³ forgalma pedig 1635-től igazolható.

²⁹ „Szarka Jánostul aiandekba walo kesöket wettünk, ki gyöngyház, ki aranyas, ki közkés volt.” Szk. 1648. 212.

³⁰ Nagykőrös 1626-tól fennmaradt számadáskönyveiben különböző helyeken fordulnak elő a kések vásárlására utaló adatok, a század közepén azonban arra is volt példa, hogy elkülönítetten jegyezték be a kések vásárlását: „Ez esztendőbeli kest (sic!) vetelünk ide az varos hazához 1650.” Szk. 1650. 2.

³¹ A nyomtatásban megjelent első bejegyzés 1630-ban kelt: „Egy kést vöttünk az töröknek d. 14.” Szilády Á.–Szilágyi S.: Okmánytár i. m. I. 19.

³² Majlát J.: Egy alföldi cívis-város i. m. 35., et passim.

³³ Szilády Á.–Szilágyi S.: Okmánytár i. m. I. 29., 38.

Nagykőrös elöljáróságának – elemeiben már publikált – szinte csaknem teljes késbeszerzési skálája 1636-tól követhető nyomon; ekkor Szabó Gergellyel Bécsből hozattak „... *ajándékba való aranyos késöket az uraknak ...*” 5 forint 60 dénárért. A szolnoki „Muztár” basának Tallas Páltól³⁴ vettek egy aranyos kést. Szabó Jánossal³⁵ Győrből hozattak „... *ajándékban való késöket 4-et tehelylyel...*” 3 forint 20 dénárért, Dús Mihály szintén Győrből hozott rendelésre – jelző nélküli – „*késöket*” 3 forint 80 dénárért, Budán pedig „...*a sidótul ... 2 tehely kést...*” vettek 2 forint 10 dénárért. A Németnétől vett „*2 tehell kés*” ára 2 forint 70 dénár, a Kis Gergelytől vett kettő késé pedig 2 forint 20 dénár volt, ugyanekkor egy aranyos kés 1 forint 60 dénárba került. Lényegesen olcsóbbak voltak az ún. „*hüvely kések*”, amelyekből Kádasné 5-öt adott 1 forintért, másik 5 „*hüvely késért*” pedig 75 dénárért számítottak.³⁶

A fent említett – 1636-ban vett – késeket kivétel nélkül a törökök kapták meg. „*Magyar rendre*” a rangosabb tisztségviselőknek szőnyeget, többnyire azonban finom bőrből készült csizmákat, papucsokat és kapcákat³⁷ küldtek, csupán egy aranyos kést vittek³⁸ a gömöri „Baloghvárba.”³⁹

A rendelkezésre álló adatok szerint Szarka János gyakran és növekvő mennyiségben vásárolt késeket; úgy vett részt e fontos háztartási, illetve munkaeszközök forgalmazásában, hogy a göbolyökért kapott készpénz egy részét nyomban megforgatta. Ha a mezővárosi vásárlásokat motiváló igény szint torzító hatásától nem kellene tartani, akkor arra az álláspontra helyezkedhetnénk, hogy többnyire jó, illetve az átlagosnál jobb minőségű termékek behozatalára törekedett. Bécsből aranyos – a szokásosnál nyilván díszesebb – késekkel indult vissza, többször adott el gyöngyházas késeket mezővárosának; ez utóbbiak ára 40-től 70 dénárig terjedt, nagyobbik hányaduk a drágább – ékebb vagy méretebb⁴⁰ – változatokból került ki.

³⁴ Tallas Pál a kiemelkedően gazdag cívisek egyike volt, számításaim szerint 1630–1640 között tíz év átlagában 233 marhaszám, továbbá 5 esztendő átlagában még 28 göbölyszám után adózott.

³⁵ Szabó János csak 1641-től lett önállóan adózó gazda, amikor 302 marhaszámáról felírták, hogy „Ebből juh M. 10.” Elődje, Szabó István, 1630–1640 között kilenc év átlagában kerekítve 235 marhaszám után fizetett adót; göböljeiről, juhállományáról, lovainak számáról hallgatnak az adókönyvek; ismert viszont, hogy a lólopás vétkébe esett „ménös pásztorát” felakasztották 1632-ben. *Szilády Á.–Szilágyi S.: Okmánytár i. m. I. 29.*

³⁶ Az 1636. év késvásárlás adataira l. *Szilády Á.–Szilágyi S.: Okmánytár i. m. I. 46–47.*

³⁷ Nagykőrös számadáskönyveiből a példák száma csaknem korlátlanul szaporítható lenne, de a nálánál kisebb települések (Abony és Cegléd) későbbi adatai is hasonló képet mutatnak, vö.: *Szakály Ferenc: Parasztvármegyék a XVII. és XVIII. században.* Bp. 1968. 74.

³⁸ Nagykőrös 1636. évi adatára l. *Szilády Á.–Szilágyi S.: Okmánytár i. m. I. 48.*

³⁹ E ponton figyelembe kell venni, hogy a felföldi „áros emberek” – pl. a rimaszombati kalmárcéh tagjai – egyéb kézműipari termékek mellett – tekintélyes mennyiségű kést is hoztak az Alföldre. Szakirodalmi és levéltári hivatkozásokkal l. erre: *Buza János: Tilos a vas töröknek! Gömör megyei vas a Duna-Tisza közén.* In: *Tanulmánykötet Heckenast Gusztáv emlékére.* Szerk. Bessenyei József. Miskolc 2001. 49–50.

⁴⁰ *Kurt Keller: Das messer- und schwerteherstellende Gewerbe in Nürnberg von den Anfängen bis zum Ende der reichsstädtischen Zeit.* In: *Nürnberg Werkstücke zur Stadt- und Landesgeschichte.* Hrsg. von Rudolf Endres, Gerhard Hirschmann, Gerhard Pfeiffer. Nürnberg 1981. (Schriftreihe des Stadtarchivs Nürnberg Band 31.) 106.

A legmagasabb árszintűeknek az ún. „*tehöly*”, „*tehely*”, illetve „*teheli*” kések tűnnek, amelyeknek egy részét Győrből, illetve Budáról szállították a mezővárosba. Bár a „*tehely*” szó jelzői értelmet sejtet, valószínűbb, hogy nem a kések minőségére, illetve méretére, hanem szállításának, vélhetően tárolásának⁴¹ módjára, nem kizárt, hogy szállítási egységére⁴² utalt. A Nadasdy-levéltár forrásaiban az „*Öreg kees tehel [értsd: öreg kés bizonyos számú tehelyyel]*”, illetve „*Apro kees tehel*” egyaránt⁴³ előfordult már 1560-ban. Összecsenseng ezzel az 1637-ből fennmaradt nagykőrösi feljegyzés: „*Wettünk Pall Mihaltul aýandekba walo kesöket egi tehelliell f. 1 d. 10.*”⁴⁴

A ’*gombos*’ a kés nyelének formájára, a ’*vörös nyelű*’ jelzős szerkezet pedig az aranyoshoz és a gyöngyházashoz hasonlóan a díszítésére, illetve az anyaga⁴⁵ és a színe miatti drágább voltára utal. Az igényesebb vásárlóknak szánt termékek mellett Szarka János viszonteladóként szép számmal értékesíthetett *készékeket* is.

A kések nagyobb részét – a külföldi késes mesterek, illetve kereskedők kínálata⁴⁶ nyomán – párban⁴⁷ számították, de fajtánként csak egyet, illetve páratlan számú kést is lehetett vásárolni. A teljesen azonos méretű, vörös-, illetve sárgarézzel, gyöngyházzal ékesített nyelű páros késeket már a 16. században különös műgonddal⁴⁸ készítették.

Mint a 2. sz. táblázatból kitűnik, Szarka János a mezővárosi előjáróság megbízásából számos alkalommal vásárolt késeket, Győrből is többször hozathattak vele annál, mint ahányszor dokumentálható. A kölcsönös bizalom jeleként értékelhető az, hogy csupán egyszer vett fel előleget⁴⁹ a kések vásárlására.

Árukészletének mértékéről nincsen tudomásunk, az azonban bizvást feltételezhető, hogy annál több kést hozott be, mint amennyire megbízást kapott. Számottevő helyi ipar hiányában⁵⁰ vevőre találtak a nélkülözhetetlen használati eszközök, illetve kéziszerszámok. Szarka János hagyatékában szép számmal

⁴¹ Az archaikus ’tehely’ eredetét a német „*dechel*” = ’*fedél, burkolat, tartó*’ jelentéssel hozza összefüggésbe a nyelvtörténet, vö.: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1976. III. 875.

⁴² Nem új a fenti lehetőség, de még meggyőzőbb bizonyítást kíván, vö.: „*tehely*’ = valószínűleg *darabmérték, kés vámolásánál tehely alakban is használják.*” Pap Ferenc: Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599–1637). Bukarest–Kolozsvár 2000. 540.

⁴³ *Szamota István–Zolnai Gyula*: Magyar oklevélszótár. Bp. 1902–1906. 969.

⁴⁴ Szk. 1637. 119.

⁴⁵ A felső-ausztriai Steinbach an der Steyer „*vörös nyelű*” késeinek egy része afrikai eredetű szantálfa felhasználásával nyerte el végső formáját: ezek a legdrágább termékek közé tartoztak, a *vörös tiszafa* nyéllel készültek olcsóbbak voltak. *Heinrich Kieweg jun. und sen.*: Das ehrsame Handwerk der Messerer, Scharsacher, Klingenschmiede und Schleifer in Steinbach an der Steyer. Von den Anfängen bis um 1800. Oberösterreichische Heimatsblätter 52. (1998) Heft 1/2. 92.

⁴⁶ Uo. 93., illetve „*Mindestpreise (Preise je Paar) bei verschiedenen Messer im Jahre 1697*” Keller, K.: Das messer. I. m. 148.

⁴⁷ „*Szarka János Uramtul vöttünk 24 par gyöngyhazas kest, párját százharmicöt pénzen.*” Szk. 1650. 2.

⁴⁸ *Kieweg jun. und sen.*: Das ehrsame Handwerk i. m. 93.

⁴⁹ „*Szarka János Uramnak adtam késre 8 tallérokat.*” Szk. 1653. 158.

⁵⁰ A *kécsináló* szakma nem volt ismeretlen Nagykőrösön, művelője aratást is vállalt. *Majlát J.*: Egy alföldi cívis-város i. m. 175., 182. *Kécsináló Horváth Péter* halála miatt tekintélyes bírságot fizetett a mezőváros. Szk. 1650. 179.

lehetek kések, mert özvegye – óvatos becsléssel élve is – mintegy 60 gyöngyház-
zas kést⁵¹ adott el az előljárásának.

Úgy tűnik, hogy Szarka János Budán és Győrön át Bécsig igazolható kés-
vásárlása akkor volt a legjelentősebb, amikor az adóztatott ingó vagyona – a
kortársak által csak megbecsült, de ismeretlen mennyiségű készpénze – tőkéje
a legmagasabb szintre emelkedett. Mint fentebb láttuk, 1648-ban és 1649-ben
egyaránt 172 marhaszám után adózott, 1648-ban 57 forint 10 dénár, 1649-ben
pedig 64 forint 80 dénár értékben adott el késeket lakhelye előljárásának;
összességében nyilván jelentősebb lehetett a kések értékesítéséből származó
bevétele, mert joggal feltételezhető, hogy nem Nagykőrös tanácsa volt az egyet-
len vásárlója.

Az a 99 – a mezővárosnak eladott – kés, amely 1649-ből ismert, önmagá-
ban szép szám, de a korábbi vámolt tételeket figyelembevéve szerény mennyi-
ség csupán. Nyugatról 1542-ben 748 530 kés mellett 250 060 kis kést⁵² hoztak
be az országba. Néhány évvel később Bécsben a váradia 726 360, a debreceni-
ek 257 330 darabot vámoltattak el a „klasszikus tömegáruból.”⁵³ A török ura-
lom alatti Budán a kés volt a legkelendőbb árucikk: 1571-ben 436 750 és még 36
hordónyi késről készültek feljegyzések, 1573-ban pedig 274 250-et és 113 hor-
dónyit⁵⁴ hoztak be. A nagykereskedők között akadtak olyanok, akik tízezres
nagyságrendben⁵⁵ szállították a keresett árucikket, melynek egy része nyilván-
valóan tranzitáru volt. Már a kortárs késesek⁵⁶ is tisztában voltak azzal, hogy a
Magyarországra szállított kések útja Erdélyen és a román fejedelemségeken át
az Oszmán Birodalomba vezet. A Nürnbergben készített „türkische Messer”
nyomán⁵⁷ erre is lehet következtetni, a páratlanul gazdag névanyagú kolozsvári
harmincadjegyzékekben pedig a „*norombergi*” jelző⁵⁸ a bizonyítéka annak, hogy a
birodalmi szabad városban milliós tételben előállított kések⁵⁹ egy része Magyar-
országon és Erdélyen át jutott el kelet felé.

⁵¹ „*Szarka Janosne Afonjontul wõ(ttem) gyöngyházaz par késeket huszoneött tallerokon.*” Szk. 1657. 154. A 25 tallér 40 forinttal volt egyenlő, a gyöngyházaz kések darabja fentebb 40, illetve 70 dénárban járt.

⁵² *Ember Győző*: Magyarország nyugati külkereskedelme a XVI. század közepén. Bp. 1988. 93., 163.

⁵³ *Gecsényi Lajos*: Kelet-magyarországi kereskedők a nyugati távolsági kereskedelemben 1546-ban. In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás i. m. 234.

⁵⁴ Az 1571. évi tételhez hozzá kell még számítani a Vác irányából érkezett 182 000 kést. *Káldy-Nagy Gyula*: Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon. Bp. 1970. 122., 126.

⁵⁵ Szabó Máté – debreceni kalmár – 1563-ban 15 ezer, Pesti Gáspár 1571 nyarán 30 ezer kés után fizetett vámot, 'Kara Musza' zsidó kereskedő 1573-ban 4 hordó kést hozott be. *Káldy-Nagy Gy.*: i. m. 121–122., 126. A váradi és a debreceni kereskedők közül 1546-ban többen vámoltattak Bécsben tízezres nagyságrendben késeket. *Gecsényi L.*: Kelet-magyarországi kereskedők i. m. 234–236.

⁵⁶ *Kieweg jun. und sen.*: Das ehrame Handwerk i. m. 96.

⁵⁷ *Keller, K.*: Das messer i. m. 106.

⁵⁸ *Pap F.*: Kolozsvári i. m. 599.

⁵⁹ Folyamatos termelési adatokat a helyi források nyomán sem állíthattak össze, néhány év becslése a következő: Nürnbergben 1537-ben mintegy 3,6 millió, 1557-ben 4-4,5 millió, 1591-ben pedig 1,9 millió kés készítése valószínűsíthető. *Keller, K.*: Das messer i. m. 27. Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy a közeli Schwabach és Wendelstein lakosságának egy része is kések készítéséből élt. *Keller, K.*: Das messer i. m. passim.

A késeken kívül Szarka János egyéb fémáru beszerzésére is kapott megbírást. Bécsből egy tölcser⁶⁰ hozatott vele a mezőváros 1641-ben. Néhány évvel később Győrben vásárolta meg a borméréshez szükséges iccét a kőrösi csap-székbe, illetve az „égettborosok” számára a meszelyt⁶¹ és – vélhetően – a borseprő lepárlásához szükséges rézcsövet. Az icce és a meszely győri vásárlása nemcsak az áruforgalom múltja, hanem a mértéktörténet szempontjából is olyan értékes adalék, amelyik a további kutatások kiindulópontja lehet.

A későbbiekben lett következménye annak, hogy Nagykőrös előjárói 1637-ben egy puskát⁶² vásároltak Szarka Jánostól; a „vajdának” szánt – valójában inkább kikövetelt⁶³ – fegyver-ajándék 8 forintba került. Hamis vád lett a fegyver eladásából, s Szarka János özvegyét még negyed századdal később is zaklatták⁶⁴ miatta. Valószínűsíthető, hogy Szarka János önvédelmi célból is tartott fegyvert; erre abból lehet következtetni, hogy 1640-ben a törökök kobozták el puskáját, a mezővárosra pedig két részletben 7 tallér bírságot⁶⁵ róttak. A puskák eredetéről mit sem árulnak el a források, az azonban figyelemre méltó, hogy Szarka János 1637-ben *'onnan felülről'* hozott késeket adott el a kőrösi előjáróságnak. A lőfegyverek győri eredete, esetleg Győrött történt beszerzése tranzitárúként, illetve helyi terméként egyaránt valószínűsíthető, ugyanis az erődvárosban ekkor már több „katonai” kovács lakott, akik 1643-ban a bognárokkal együtt⁶⁶ kapták meg vegyes céhük szabályzatát.

A fenti fémárukon kívül Szarka János ruházati díszként használatos „skófi-um arany” beszerzésére⁶⁷ is vállalkozott – ez utóbbi, ha török eredetű volt, minden

⁶⁰ „Szarka Jánossal hozattunk Bécből egy Töczert f. 1 d. 25.” Szk. 1641. 194. Szarka János beszerzései is igazolják a korábbi megállapítást: „Finomabb árukat főként Győrből, néha egyenesen Bécsből hozattak a nagykőrösiek.” *Makkai László*: Pest megye története 1848-ig. In: Pest megye műemlékei I. Szerk. Dercsényi Dezső. Bp. 1958. 110.

⁶¹ A számadáskönyv ún. „Aprólékos költség” tételén belül: „Szarka János Urammal Giörből hoztunk a' csaphoz iccét, mezelt, rez csövet [?] f. 3.” Szk. 1647.

⁶² *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 56.

⁶³ Előtte – 1635-ben – Katona Benedektől vettek a vajdának egy puskát 9 forint 60 dénárért. *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 38. Később készpénzzel váltották meg a vajda puskáját: „Egi puskajert 10 tall[ért] attunk...” Szk. 1640. 184., vö.: *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 90. A megváltás számottevő veszteséget okozott a kőrösieknek, ugyanis a 10 tallér – a helyi árfolyamon számítva – 16 forinttal volt egyenlő, vö.: *Buza János*: A tallér és az aranyforint árfolyama, valamint szerepe a pénzforgalomban Magyarország török uralom alatti területén a XVII. században. *Történelmi Szemle* 20. (1977) 73–108.

⁶⁴ A Kecskemétről Óvárba települt nemes „Kis” *Nagy János* rágalmait maga Szarka János, a későbbi zsarolási kísérletet pedig – vármegyei segítséggel – az özvegye verte vissza. Nevezett utolsó fenyegető-zsaroló levele Győrben kelt, 1662. febr. 27-én. A szövevényes ügy iratainak kivonataira I.: *Borosy András*: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Igazságszolgáltatási iratok I. 1589–1660. Bp. 1998. 192–194., ill. *Borosy A.*: i. m. Igazságszolgáltatási iratok II. 1661–1720. Bp. 1999. 191–194., továbbá *Borosy A.*: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Közigazgatási és politikai iratok I. 1618–1670. Bp. 2001. 190. Kis-Nagy János neve szerepelt azok között az óvári tőzséréké között, akik 1655–1669 között mentek tönkre, vö.: *Takáts Sándor*: A magyar tőzsérek és kereskedők pusztulása. In: *Takáts S.*: Szegény magyarok [Bp. 1927.] I. 213.

⁶⁵ „Szarka János elvont puskaiaert 3 tall[ért] attunk csaszaret. Tílalom volt rajta 4 tallér; f. 12 d. 20.” Szk. 1640. 187.

⁶⁶ Győr közönséges kovácsainak céhlevele 1610-ben kelt; róluk és a katonai kovácsokról I.: *Gecsényi L.*: Győri céhek a XVI. század második és a XVII. század első felében. In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás i. m. 104–106.

⁶⁷ „Skofium aranyra attunk f. 5 d. [?]”. Szk. 1642. 252.

bizonynal Budáról vagy Pestről származott; teljesen azonban nürnbergi eredetét sem lehet kizárni, ebben az esetben Győrből hozott áru is lehetett.

Szarka János feljegyzéseiről, esetleges üzleti könyvéről⁶⁸ nincs tudomásunk, így Nagykőrös „városi háztartásának” korlátozott igényeiből következik az, hogy a *textíliák forgalmáról* csekély számú feljegyzés maradt ránk. A szolgáló asszonyt pénzbére mellett egy öltözet ruha illette meg évente; 1640-ben Szarka Jánostól vették meg⁶⁹ a „Longis posztót,” az angliai⁷⁰ eredetű – illetve az angliaihoz hasonló⁷¹ – termék vásárlásának helyére azonban nem történt utalás.

Szarka János 1647-ben többször járt Győrben, volt rá példa, hogy az „ajándékba való késeket” magyar rendre hozatta vele a város; igen valószínű, hogy a „*Vásállott ü kegyelme posztót, borsot, késeket f. 24 d. 43*” összesítés egyik győri útját követően került az adókönyvbe.⁷²

Többféle, török eredetű textíliával tért vissza Budáról 1650-ben, s mivel ekkor a jegyzőnek vette az árut, nemcsak a termékek nevét, hanem a mennyiségét⁷³ is feltüntették:

1 vég aba	3 forint 20 dénár
2 vég [?] selyem zsinór	1 -,- 20 -,-
8 sing sárga aba	2 -,- 00 -,-
1 vég gyolcs	2 -,- 40 -,-

Győri vásárlásai közé sorolható az az ismeretlen eredetű, nadrág és dolmány varratásához szükséges öt és fél rőf posztó, amelyet 1651-ben 8 forint 80 dénárért⁷⁴ szerzett be a városnak; egységára kiszámítható, rőfje 1 forint 60 dénárba került.

A textíliák sora azzal a perzsaszőnyeggel zárható, amelyet Szarka János 1656-ban, Pesten vett meg Nadányi Miklós nógrádi kapitány⁷⁵ számára; mint

⁶⁸ Országos szinten is erősen szűkősek az ilyen források, vö.: *Szakály Ferenc*: Balázs deák győngyösi kereskedő üzleti könyve. Adalék a hódoltsági terület kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVI. század végén. *Agrártörténeti Szemle* 14. (1972) 356–386.

⁶⁹ „*Ruhaianak valo Longis posztot hozattunk Szarka Janostul 7 1/2 talleron facit f. 10 d. 40.*” Szk. 1640. 13.

⁷⁰ A „pannus Lundisch (lindisch) = posztó, londoni” egyeztetésre l. *Ember Gy.*: Magyarország nyugati külkereskedelme i. m. 93., 163. A textilipar avatott művelője szerint a „Lundisch, Lindisch: London kikötőjében behajózott (közepes) posztó.” *Endrei Walter*: *Patyolat és posztó*. Bp. 1989. 230.

⁷¹ Erdélyben „...*Slesiai közlondist ...*” is vámoltak. *Pap F.*: *Kolozsvári i. m.* 330/602.

⁷² Szk. 1647. 103.

⁷³ Az adatokat magyar forintra számítottam át, az eredetiben 1 vég aba ára 2 tallér, az 1 vég gyolcsé pedig 1 ½ tallér. Szk. 1650. 191.

⁷⁴ „*Szarka Uramtul nadrágnak, dolmányának való posztót 6-tod fél rőfet 5 ½ talleron.*” Szk. 1651. 21.

⁷⁵ Nadányi a hódoltsági viszonyokat igen jól ismerő, széles látókörű parancsnok volt. *Buza J.*: *Török kori állattartásunk i. m.* 57. *Szakály Ferenc*: *Magyar adóztatás a török hódoltságban*. Bp. 1981. 232.

vevő nyilván nem volt ismeretlen „Izsák zsidó” számára, mert hitelben⁷⁶ vihet-e el az értékes keleti árut.

A Nagykörösre „Győrből állandóan hozatott” áruk sorában már a klasszikus monográfia szerzője⁷⁷ megemlítette a borsot és a sáfrányt. Mindkét fűszer szerepelt Szarka János áruai között, mellettük még gyömbér és szegfűszeg bukkant fel a Győrben megvett áruk együttesében.

3. Szarka János mint a mezőváros fűszer-szállítóinak egyike (1639–1654)

Év	A fűszerek					Megjegyzés
	vételének helye	neve	mennyisége	egységára (ft-dénár)	árösszege (ft-dénár)	
1639	?	bors	?	?	1 60	vétel (= v.)
1640	Győr	bors	2 font	2 50 [?]	5 00	hozatott (= h.)
1641	Bécs	bors	2 font	1 25	2 50	h.
	Bécs	sáfrány	?	?	1 60	h.
	?	bors, sáfrány	?	?	*	* késekkel együtt, h.
	?	bors, sáfrány	?	?	*	* késekkel együtt, v.
1643	?	bors	1 font	1 00	1 00	v.
1649	?	bors	1 font	0 85	0 85	v.
1650	Buda	sáfrány	?	?	0 50	h.
	Buda	sáfrány	?	?	1 00	h.
1654	Győr	bors	?	?	3 20	h.
	Győr	bors, szegfűszeg, gyömbér	?	?	3 20	h.

Nem meglepő, hogy a fűszerek között a bors állt az első⁷⁸ helyen; a kereslet is iránta volt a legnagyobb, a gyömbér, a sáfrány, illetve a szegfűszeg nem versenyezhetett vele. A bors a zilálttá vált politikai viszonyok közepette is elérhető volt; a – korábban klasszikus – levantei⁷⁹ árura Budán, Győrött és Bécsben szintén szert lehetett tenni.

Szarka János fűszerkereskedése szerény mértékűnek tűnik, igazolható mennyisége csupán morzsányi ahhoz képest, amennyit a 16. század nagykereskedői szállítottak⁸⁰ nyugat-keleti útjaikon. Persze az sem téveszthető szem elől, hogy Szarka János és a hozzá hasonló cívis-kereskedők borsból és egyéb fűszerekből nyilvánvalóan többet forgalmaztak annál, amennyit a mezővárosi vásárlások tükröznek.

⁷⁶ „... Nadányi Miklós kapitány úrnak ajándékban való egy persiai szönyőghet küldtem. Pesti Isák sídótul hitelben vévén Szarka uram által 12 tallérokon.” Szk. 1656. 165.

⁷⁷ Majlát J.: Egy alföldi cívis-város i. m. 124.

⁷⁸ Az 1542. évi hamincadjegyzékben is a bors vezette a fűszerek listáját. *Ember Gy.*: Magyarország nyugati külkereskedelme i. m. 148.

⁷⁹ Pach Zsigmond Pál: La route du poivre vers la Hongrie médiévale. Contribution à l'histoire du commerce méditerranéen au XVe siècle. In: Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel. Histoire économique du monde méditerranéen 1450–1650. I. Toulouse 1973. 449–458.

⁸⁰ A debreceni és a váradi kereskedők mázsaszám vámostatták a borsot 1546-ban. *Gecsenyi L.*: Kelet-magyarországi kereskedők i. m. 234–236.

A fűszereknél is csekélyebb nyoma van annak, hogy mennyiben vettek részt a hódoltsági kereskedők az ún. „török áruk”⁸¹ közvetítésében, nevezetesen a Magyar Királyság területére történt eljuttatásában. A budai⁸² és pesti zsidó kereskedőkkel bizonyíthatóan kapcsolatban álltak, előljáróságaik megbízásából is vásároltak náluk és kölcsönöket vettek fel tőlük; fizették a törlesztő részleteket és a kamatokat stb. Tőlük könnyűszerrel beszerezhatték a Dunántúlon és a Felföldön szívesen látott, esetenként az adóhoz kapcsolt – ajándékként⁸³ megkövetelt – „török” cikkekét.

„Török áruk” forgalmazását tanúsítja az a levél, amelyben a Szarka [János] által ígért két pár csizma megküldését sürgették⁸⁴ a Hajdúságból, s hogy nem egyedi, illetve kivételes esetet tettek szóvá, arra abból következtethetünk, hogy Szarka uram maga is adott el csizmát⁸⁵ a városának. A hozzá hasonló nagygazdák kereskedelmi tevékenységének ismeretében igen valószínűnek tűnik az, hogy éltek a kétirányú áruközvetítés lehetőségével, s Győr felé menet nemcsak élőállat-kereskedelemmel, göbolyok felhajtásával és állati termékek értékesítésével igyekeztek gyarapítani tőkéjüket, hanem a dél-dunántúliakhoz⁸⁶ hasonlóan ún. „török árukat” is továbbítottak.

Szarka János győri kapcsolatai nem szűkülhettek le csupán az áruforgalomra, a személyes szálak szövődésének azonban nincsenek nyomai a számadásokban. Kétségtelen az, hogy Szarka János Győrött nemcsak a „göbolygyűjtők” környékét⁸⁷ ismerte. Egyfelől a civis-város és a helyi református gyülekezet⁸⁸ bizalmát tükrözi, másfelől győri hitsorsosai egy részének ismeretét valószínűsíti az a tény, hogy őt bízták meg annak a 10 tallérnak⁸⁹ – a maga nemében példátlanul nagy összegnek⁹⁰ – a továbbításával, amelyet a nagykőrösiek a győri protestáns templom⁹¹ felépítésére küldtek.

⁸¹ Egyetemes történeti kitekintéssel l.: *Gecsényi Lajos*: „Török áruk” és „görög kereskedők” a 16–17. századi Magyarországon. In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás i. m. 185–203.

⁸² Nagykőrösi példákkal együtt l. erre újabban *Vasadi Péter*: A budai zsidó közösség története 1526–1686 között. In: *Raj Tamás–Vasadi Péter*: Zsidók a törökkori Budán. Bp. 2002. 40–41.

⁸³ Cegléd földesasszonyai már a 16. században *szőnyeget, paplant, „6 vég törek” gyolcsot* követeltek a 300 forintos „summa” mellett. Az ó-budai apácák 1584-iki utasítása ceglédi tisztartójuk részére. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* (1898) 346.

⁸⁴ Onodi Németh Márton levele Kőrös bírájához. Böszörmény, 1652. jan. 21. *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 172.

⁸⁵ Egy [pár] csizmát 2 forint 40 dénárért vettek meg tőle. Szk. 1653. 264.

⁸⁶ Tolnai, hódoltsági emberek 1638-ban „török árukkal” érkeztek Győrbe. *Gecsényi Lajos*: Győr határa a XVI–XVII. században (Kertek az erődváros körül). In: *Gecsényi L.*: Gazdaság, társadalom, igazgatás i. m. 439. Az ún. „török áruk” közvetítésében korábban a raguzai kereskedők is érdekeltek voltak, üzletfeleik egy része a zsidó kereskedők közül került ki, vö.: *Molnár Antal*: Egy raguzai kereskedőtársaság a hódolt Budán. Bp. 2009. 48–50.

⁸⁷ Az átmeneti szállásokra l. *Lengyel Alfréd*: Mozaikok Győr történetéből. Győr 1983. 32.

⁸⁸ Szarka János 1645-ben – Gódnán Dömötör – volt főbíróval együtt ment Ságra a „praedicatori gyűlésre.” Szk. 1645. 195., illetve 1653-ban ő vitte Soltra Nagykőrös prédikátorát. Szk. 1653. 183.

⁸⁹ „Az Giőri templum épületire attunk Szarka János urunk által 10 tall[ért].” Szk. 1648. 197.

⁹⁰ A 10 tallért „folyó pénzben” 16 forintban számították; kegyes célra az 5-6 forintos adomány is viszonylag magas volt, kirívóan csekélynek a tergenyeieknek adott 25 dénár bizonyult. Szk. 1648. 232.

⁹¹ A protestánsok templomának felépítését az 1647-ben hozott törvény tette lehetővé, s 1649-ben be is fejeződött az építkezés. Az evangélikusok és a reformátusok 1662-ig felváltva tartották benne istentiszteleteiket. *Jenei Ferenc*: A középkori Győr. In: Győr várostörténelmi tanulmányok. Szerk.

A számadáskönyvi bejegyzések szerint az ismétlődő győri vásárlásokon kívül egy kortársi levél⁹² is tanúsítja, hogy Szarka János gyakori látogatója volt a január közepétől november közepéig esedékes győri vásároknak,⁹³ hosszabb útjai azonban nem csupán „Nagy-Győrbe” vezettek.

A mezőváros megbízásából sokszor kellett megjelennie a budai török tisztviselők⁹⁴ előtt; a lajosi földbér miatt Szolnokon⁹⁵ szintén megfordult. Részen egyes-bajos dolgaik intézése, részben a „magyar rendre” történő fizetések miatt több alkalommal ment Fülekbe,⁹⁶ illetve eljutott Pozsonyba,⁹⁷ később Újvárba,⁹⁸ és járt a közelebbi Ónodban,⁹⁹ majd Nógrádban¹⁰⁰ is. Nem kétséges, hogy sokkal több helyen fordult meg, mint amennyiről írásos nyom maradt az utókorra.

Szarka János Nagykörös tekintélyes gazdái közé küzdötte fel magát, 1646-ban lett másodbíró; nem kizárt, hogy főbíróvá is megválasztották volna, ha nem a Szent György-napi győri sokadalmakat részesítette volna előnyben a nagykörösi bíróválasztásokkal szemben. Távolmaradásáért 1653-ban és 1655-ben megbírságotlák, s az utóbbi pénzbüntetés¹⁰¹ aránytalanul súlyosnak bizonyult.

Dávid Lajos, Lengyel Alfréd, Z. Szabó László. Győr 1971. 150–151. A szabad vallásgyakorlást biztosító 1647. évi IX. törvénycikk Győr mellett Léva, Tihany, Révkomárom és Holics települést nevesítette. Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytar. Szerk. Márkus Dezső. 1608–1657. évi törvénycikkek. Bp. 1900. 433.

⁹² „Az után Szarka János Nagy Győrben menvén holmi dolgai végett ... [majd] ... Ismeg felmenvén egy nehány hét múlva Nagy Győrben Szarka János, mígh oda járt ...” Iványi Fekete László levele Koháry István – Hont vármegye főispánjához – Fülek, 1661. máj. 18. Pest megyei Levéltár IV. 1-c/2. Intimata inutilia ... 1661. (Anyaggyűjtésem idején paginátlan forrás volt.)

⁹³ Ebben az időben január 18-án, április 24-én, július 22-én, szeptember 8-án és november 19-én, valamint Húsvét és Pünkösöd ünnepéhez igazodóan – a nagyhét szerdáján, illetve Úrnapján – tartottak vásárt Győrben. *Jenei F.*: A középkori i. m. 146., ill. *Gecsényi L.*: Die Rolle der Stadt Győr i. m. S. 87.

⁹⁴ A szintén nemes Siros Jánossal 1640-ben (Szk. 197.); több társával 1641-ben ajándék beadása és törlesztés céljából (Szk. 191.); adófizetéskor 1642-ben (Szk. 252.); pusztabér és szénaadás miatt 1648-ban (Szk. 193., 227.); a verekedő diákok ügyében 1650-ben (*Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 162.); mérsért, majd a főbíró kíséretében 1652-ben bizonyíthatóan járt Budán (Szk. 1652. 2., 82.).

⁹⁵ Szk. 1648. 231., vö.: *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 144.

⁹⁶ Súlyos testi sértések „... az embörök wadgalása ...” miatt 1640-ben (Szk. 169., ill. téves olvassal *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 92.); adózás – a portapénz részletének befizetése – miatt 1643-ban (Szk. 170.); Fekete Mártonnal az alispánválasztó gyűlésre ment 1649-ben (Szk. 223., vö.: *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 155.); az alpári föld végett 1653-ban (Szk. 173.).

⁹⁷ Csemő miatt 1648-ban (Szk. 1648. 203., vö.: *Szilády Á.–Szilágyi S.*: Okmánytár i. m. I. 149.).

⁹⁸ „... adósságnak elszerezéséért ...” küldték oda 1654. februárjában. Szk. 1653. 268. Arra nézve nincsen támpont, hogy a marhakereskedelemben ugyancsak fontos Érsekújvár ismétlődő úticélja lett volna. Múltjára l. *Kocsis Gyula*: Az érsekújvári hídvámjegyzék. (Adatok a 16. század végi élőállat kivitelről.) In: Bács-Kiskun megye múltjából XII. Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét 1993. 287–359.

⁹⁹ Garabant Istvánnal 1649-ben. Szk. 224.

¹⁰⁰ Gratuitus labor befizetése 1656-ban. Szk. 165.

¹⁰¹ Először 9 tallért (= 14 forint 40 dénárt), másodjára 24 forintot (= 16 tallért) róttak rá (Szk. 1653. 204., illetve 1656. 208.). Hasonló vétségért a szintén tehető Buz Istvánra 1654-ben 6 tallér (= 9 forint 60 dénár) büntetést szabtak ki (Szk. 194.).

4. Nagykőrös vagyonos adózóinak marhaszám szerinti rangsora 1647–1651 között¹⁰²

Sorszám	Név	A marhaszám			Az 5 éven belüli adatok száma
		átlaga	maximuma	minimuma	
1	Szabó János/András	240,0	300	150,0	5
2	Tallas János/Nagy István	238,0	268	220,0	4
3	Oláh Mihály	235,0	250	220,0	4
4	Farkas János/István	197,5	250	138,0	5
5	Ádám Márton	192,0	220	170,0	5
6	Siros János	192,0	220	150,0	5
7	Szarka János	160,0	172,0	138,0	5
8	Fruttus Márton	127,0	137,0	120,0	4
9	Páhi Lukács	126,5	137,0	115,0	5
10	Turi István	125,0	145,0	85,0	3
11	Erdős Mihály I./II.	124,5	132,0	117,0	5
12	Szívós János	123,0	141,5	95,0	5
13	Bubori György	120,5	145,5	75,5	3
14	Buz Máttyás/István	111,0	125,0	100,0	4
15	Csapó Lőrinc	110,0	110,0	110,0	5

Szarka János hivatali és kereskedelmi útjaival szemben életútjának állomásairól vajmi keveset tudunk. Akkor, amikor neve 1630-ban felbukkant az adózók között, 18½ marhaszámával inkább a „középgazdák” sorába¹⁰³ tartozott, néhány év múlva azonban 80, majd 1636-ban már 101 marhaszám után adózott a módos nagygazdák egyikeként. Látványos gyarapodása részben házasságkötésével, illetve felesége – Fruttus Ilona – vélelmezett örökségével¹⁰⁴ magyarázható.

¹⁰² A rövid – csupán 5 éves – időmetszet torzító hatásának csökkentése céljából említendő, hogy az 1626–1682 közötti bő fél évszázad alatt Ádám Gergely volt a legtehetősebb gazda Nagykőrösön, 1639-ben 540 marhaszám + 135 göbölyszám után adózott; a nemes cívisé emelkedett Szörös András a török uralom vége felé 501 marhaszám után fizetett adót. *Buza J.*: Török kori állat-tartásunk i. m. 57–58.

¹⁰³ *Majlát Jolán* besorolását véve alapul: Egy alföldi cívis-város i. m. 94–95.

¹⁰⁴ Fruttus Ilona a jobbágysorú, de igen jól álló Fruttus Péter lánya lehetett. A borkereskedelemben is érdekelt Fruttus Péter 1636-ban 89 marhaszám és még 40 göbölyszám szerint fizetett adót. Utóda – Fruttus Márton – 1637-ben és 1639-ben egyaránt 95-95 marhaszámot vallott be, s először 1640-ben lett 100 marhaszám feletti adózó; 1680-ban kb. 70 évesnek vallotta magát, ez utóbbira l. *Borosy A.*: i. m. Igazságszolgáltatási iratok II. 1661–1720. Bp. 1999. 143.

Szarka János nemes ember létre jobbáglányt¹⁰⁵ vett feleségül, igaz, nagyon tehetőset. Az újsütetű „cívis-nemesek” mellett olyan öntudatos „*nemes cívis*” volt, aki megyei szinten sikerrel védte meg jogállását, de a hódoltsági viszonyok közepette a tehető jobbágysorúakkal azonos módon vállalt részt a közterhek¹⁰⁶ viseléséből, miközben nemesi mivolta a mezővárosnak is hasznára¹⁰⁷ vált.

Gazdálkodására is a gazdag cíviseké volt jellemző: számos jel mutat arra, hogy mezőgazdasági termékekből felesleggel rendelkezett, bort¹⁰⁸ többször adott el, árugabonája¹⁰⁹ ugyancsak bizonyítható. Tőkéjének nagyobb részét a marhakereskedelemben kamatoztatta, de a fémárúk, fűszerek, textíliák és egyéb termékek behozatalából, illetve a „török árúk” kiviteléből nyerhető haszonról sem mondott le.

Ha csupán arról a kölcsönről lenne tudomásunk, amelyet Győrött vett fel Czertner Farkastól 1642-ben, akkor az alföldi tőzsérkedők egyikének tekinthetnénk csupán; olyannak, akinek a neve egyszer felbukkan egy testamentumban, de további támpont híjával alámerül a feledés homályába.*

¹⁰⁵ Mint Szarka János özvegyét, a későbbiekben *nemes Fruttus Ilona* néven is említették; özvegségének küzdelmes éveiről szintén maradtak fenn források.

¹⁰⁶ *Majlát J.*: Egy alföldi cívis-város i. m. 152–154., 160–163.

¹⁰⁷ Szarka János egyike volt azoknak a városi nemeseknek, akik az 1640-es évek elején nevüket adták ahhoz, hogy a mezővárosi jogállású Nagykőrös megvásárolhassa Pótharaszt pusztát. *Majlát J.*: Egy alföldi cívis-város i. m. 97.

¹⁰⁸ Két egymást követő évben „... a bora árából hajlott ki ...”, minden adója. Szk. 1638. 69. Szk. 1639. 112. Néhány esetben a vásárolt mennyiséget is feljegyezték: 1643-ban 3 hordó, 1646-ban 1 hordó és 18 köből, 1651-ben pedig 4 hordó bort vett tőle a város. Szk. 1643. 248., Szk. 1646. 215., Szk. 1651. 255. Özvegyének adózása 1658-tól 1669-ig követhető nyomon, többnyire a bora árát egészítette ki készpénzzel.

¹⁰⁹ A szűkszavú bejegyzésből – „Árpából, borból solvit omnia.” – sem a termékek mennyisége, sem a vételára nem állapítható meg. Szk. 1650. 109. Négy évvel később 24 ½ fertály – mintegy másfél szekerre való – árpát vett tőle a mezőváros. Szk. 1654. 37., illetve 1657-ben már Szarkáné adott el „... 18 fertály zabot, fertályát per d. 80. Facit summam f. 14. d. 40.” Szk. 1657. 154. A gabonane-műek helyi forgalmára bővebben l.: *Buza János*: Gabonáarak és áruforgalom a török uralom alatt (Nagykőrös 1626–1682.) Agrártörténeti Szemle 27. (1985) 1–57.

* A felelősség áthárítási szándéka nélkül itt mondom köszönetet mindazoknak, akik könyvésze-ti téren, szóbeli javaslatokkal, a kézirat elolvasása utáni észrevételekkel segítették munkámat: *Dr. Dávid Géza* (tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE), *Dr. Dominkovits Péter* (főlevéltáros, Sopron), *Dr. Gecsényi Lajos* (levéltár-igazgató, Győr, Bécs, Budapest), *Gilányi István* (tanár, Királyhelmec), *Dr. Horváth József* (igazgató, Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr), *Dr. Meyer Dietmar* (tanszékve-zető egyetemi tanár, BME), *Páczelt Nóra* (könyvtáros, Miskolci Egyetem); végül, de nem utolsósor-ban a Pest megyei Levéltár Nagykőrösi Osztálya hajdani és jelenlegi munkatársai.